

HÉZAGPÓTLÓ BIBLIOGRÁFIA AZ OROSZ NYELVŰ FOLYÓIRATOK ÉS IDŐSZAKI KIADVÁNYOK REPERTÓRIUMAIRÓL

MASZANOV, Ju. I.—NITKINA, N. V.—TITOVA, Z. D.: Ukazateli szoderzsar ja ruszszkih zszurnalov i prodolzszajuscsihszja. izdanij 1755—1970. Moszkva, Kniga, 1975. 437 (2) p.

A napjainkig százezres nagyságrendet elért időszaki kiadványok tömege a benne foglalt százmilliós nagyságrendű publikációval mindenféle tudományos kutatás alapvető forrása. A folyóiratok és más időszaki kiadványok analitikus feltárása elég korán elkezdődött (az első folyóiratrepertórium épp az első folyóiratról, a Journal de Scavans-ról készült még a XVII. sz. végén), de tudatos bibliográfiai programmá csak mintegy 100–150 éve vált, a periodikumok számának rohamos növekedésével és jelentőségük felismerésével összefüggésben. (Hazánkban a tudatos és önálló sajtórepertorizálás eszméje és gyakorlata — mint ismeretes — id. SZINNYEI József nevéhez fűződik.)

Az utóbbi száz évben aztán már olyan méreteket öltött a folyóiratokat egyedileg és kollektíven feltáró repertóriumok, indexek, mutatók száma — különösen a jelentős periodikumállománnyal és fejlett bibliográfiai kultúrával rendelkező országokban —, hogy bibliográfiai ellenőrzésükre egy sajátos másodfokú bibliográfiai műfaj keletkezett: a repertóriumok, indexek bibliográfiája. E műfajt főként nemzeti (területi vagy nyelvi) keretek között művelik (pl. az USA-ban, a Szovjetunióban, Lengyelországban), de tudunk egyetemes válfajáról is.

A nemzeti repertórium-bibliográfia műfajában az általunk ismert legújabb és legjelentősebb külföldi munka a fent leírt kiadvány, amely tartalmi és módszertani szempontból egyaránt megérdemli a hazai tudományos és könyvtári élet figyelmét.

A bibliográfia előszavából kiderül, hogy ez a mű nem is az első e nemben a Szovjetunióban. Az összeállítók hat — részben publikált, részben kéziratossá — előzményre támaszkodhattak. Közülük az első még 1903-ban jelent meg*, az utolsó pedig 1953-ban készült el kéziratossá**. Ez utóbbi az egyik fő forrása lett a Maszanov nevével is fémjelzett szerzői hármass munkájának. Ugyanígy M. V. SZOKUROVA és G. A. OZEROVA anyaggyűjtése is, akik Maszanovval egyidejűleg, de tőle függetlenül a leningrádi Szaltükov-Scsedrin Könyvtárban egy kb. 1500 tételes kartotéket állítottak össze.

* LISZOVSKIJ, N. M.: Szpiszok ukazatelej k ruszszkim periodicseszkim izdanijam XVIII—XIX. szt. = Literaturnüj vesztnik, 1903. tom 5. kn.2. 177—194.p.

** MASZANOV, Ju. I.: Ukazateli k periodicseszkim izdanijam 1703—1953. gg. Moszkva, 1953. 549 lev. Gépirat.

Az anyaggyűjtés f o r r á s a i voltak még: bibliográfiai kiadványok (főleg a nemzeti másodfokú bibliográfiák), a Szaltükov-Scsedrin Könyvtár betürendes és szakkatalógusai (alapvetően erre és a könyvtár állományára támaszkodtak), a SZUTA* Könyvtárának és a Lenin Könyvtár periodikumkatalógusai, egyéb moszkvai és leningrádi nagykönyvtárak állománya és katalógusai.

A g y ű j t ő k ö r időhatára a cím és az előszó szerint egyaránt 1755-től 1970-ig terjed. Ezt az időhatárt azonban sajátosan értelmezik: nem a repertóriumok megjelenési évére, hanem a bennük feldolgozott folyóiratokra értik. (Az első orosz folyóirat, az Ezseseszjacsnüe szocsinenija 1755-ben indult.) Gyakorlatilag azonban még tágabb az időhatár, a kollektív repertóriumok tartalmát tekintve lényegileg eljut 1703-ig, az első orosz napilap, a Vedomoszti indulásáig. Ez azért fontos, mert egyébként – Maszanov kéziratától eltérően – a tiszta napilap-repertóriumokat kirekesztették a gyűjtésből. Felvették viszont a folyóiratokon kívül az ún. nem folyóiratjellegű időszaki kiadványok (ezsegodniki, trudü, ucsonüe zapiszki stb.) mutatóit is. A megjelenés földrajzi és nyelvi határai: Oroszország és a Szovjetunió területén megjelent orosz nyelvű időszaki kiadványok ugyancsak e területen és nyelven megjelent repertóriumai. E némileg szűkkeblűnek tűnő gyűjtési gyakorlatot szemmel láthatólag a munkálatok végén bővítették annyival, hogy felvették a londoni Szabad Orosz Tipográfia (1853–1865) kiadványainak néhány közös és egyedi repertóriumát. Ez utóbbiak közül véletlenül maradhatott ki a Kolokol (London, 1857–1867) nálunk is hozzáférhető 11 kötetes faksimile kiadásának (Moszkva, 1962–1964. SZUTA) két repertóriumkötete (összesen tízféle mutatóval!), ami pedig előképe volt a Poljarnaja Zvezda (London, 1855–1869) faksimile kiadásához (Moszkva, 1968. 1–9. köt.) készült mutatókötetnek. (Ez utóbbi megtalálható a bibliográfiában.)

Már az elmondottakból is kitűnik, hogy az egyedi repertóriumok mellett – habár némi megszorítással – a kollektív (közös) repertóriumok is feldolgozásra kerültek. Az egyedi repertóriumok közül az éves mutatók abból a megfontolásból maradtak ki, hogy ezeket többnyire vagy az évfolyam utolsó számában, vagy a következő év első számában helyezik el, s így könnyen megtalálhatók. (Az éves mutatók száma egyébként is ma már olyan nagy, hogy felvételük jelentősen megnövelte volna a kiadvány terjedelmét.) Kivételt csak azokkal az önállóan megjelent éves mutatókkal tettek, amelyek vagy kiegészítik a többéves mutatók hézagait, vagy egyébként is rövidletű (éves) folyóiratok mutatói. Közös mutatókon azokat az általános, szak- és tematikus repertóriumokat értik, amelyek három, vagy annál több folyóiratot repertorizálnak. A különféle intézmények és testületek kiadványainak mutatói, továbbá a könyvtárak publikált katalógusai közül csak azok kerültek felvételre, amelyek világosan elkülönítik az egyes folyóiratok cikkeit (vagy úgy, hogy a cikkek leírását külön részben adják, vagy eleve az egyes periodikumok címe szerint csoportosítják az anyagot). A tudományos szervezetek könyveket és cikkeket vegyesen közlő bibliográfiái a függelékbe kerültek (59 tétel). Ugyancsak külön függelékben található a kéziratos repertóriumok (rövidített címleírással és a lelőhely közlésével).

* A Szovjetunió Tudományos Akadémiája.

A bibliográfia szerkezeti tagozódása:

1. közös repertóriumok (1755–1970) – 231 tétel

2. egyedi repertóriumok (1755–1917) – 1162 tétel

3. egyedi repertóriumok (1918–1970) – 1407 tétel.

A három rész együttesen 2800 repertóriumot tartalmaz.

Az 1. rész a szerzők, vagy a címek egységes betűrendjében közli a tartalmi elemzésnél részletezett általános, szak- és tematikus mutatókat. (Ez a mechanikus elrendezés teljesen funkciótlan, a megjelenési időrend lett volna az adekvát rendezőelv. A társszerzős művek szerzői utalása felesleges, mivel van névmutató.)

A 2–3. rész egyedi repertóriumainak fő rendezőelve a sajtótermékek utolsó címe szerinti betűrend. Az előző címekről s általában a címváltozatokról utalók készültek. (Véleményünk szerint az utolsó cím rendszóul választása több szempontból vitatható: egyrészt az élő periodikumok utolsó címe még ismeretlen, másrészt sok lezárult kiadvány élete folyamán hosszabb ideig viselte első címét, mint az utolsót.) Ha egy sajtóterméket több repertórium is feltár – s ez gyakori eset –, akkor sajátos logikai elemi rendezőelvet alkalmaz: az időben és tartalmilag átfogóbbakat kiemeli az élre, s utána közli a szakjellegű (tematikus) részfeltárásokat és az időben kevésbé átfogókat. (Ez utóbbi két csoportot fettel szedett megjegyzésekkel vezeti be: „tematicseszkij ukazatel’”, „ukazatel’ perekrüvaet ranee izdannüj:”). Ha egy periodikum azonos időszakáról több mutató is van (tematikus, időrendi, szerzői), akkor a tematikust részesíti előnyben. (Áttekinthetőbb lett volna a kép, ha a megjelenési időrendet választják, amely a fejlődést is tükrözte volna.) Mindkét részben igen sok az utaló ami egyrészt a szerkezet szükségszerű, másrészt vitatható megoldásainak következménye. Pozitívan értékelhetők a 2–3. részből a 1. rész közös repertóriumainak tételeire történő utalások abban az esetben, ha azokban is feltárták az illető periodikumot, illetve ha csak azokban dolgozták fel akkor is találunk önálló utalót. Ezáltal a 2–3. rész sajátos analitikus periodikum-mutató az 1. részhez. Kár, hogy ez az utalórendszer nem egészen következetes és teljes. Nem utal ugyanis azokra a fundamentális kurrens és retrospektív repertóriumokra, amelyek nem mutatják ki külön egységként az illető periodikum tartalmát (pl. Letopisz’ zszurnalnüh sztatej). A szerkezet vitatható megoldásából következik a 2. részből a 3. részre való utalások rendszere. Ha ugyanis az 1917 után is élt folyóiratoknak akár csak egy mutatója a forradalom utáni időszakban jelent meg, már a 3. részben veszik föl az összes mutatót. A 2. részben elhelyezett sok utaló arra vall, hogy bármennyire is fontos időhatár a sajtó életében 1917, mégis mesterkéltnak tűnik a sajtótörténeti folyamat kettészakítása. A sajtó, a repertóriumok és a kutatás természetének egyaránt megfelelőbb lett volna a jelenlegi 2–3. rész összeolvasztása a sajtócímek egységes betűrendjében.

A címléírások közül a periodikumoké rövid, csak az azonosítást szolgálja: utolsó cím, kiadási hely és év. (Az előző címekre és az impresszum adatokra vonatkozó megjegyzéseket lábjegyzetben közlik.) A repertóriumok leírása viszont igen részletes, analitikus, szükség szerint szögletes zárójelben adott kiegészítő adatokkal (pl. a repertórium tárgyéve stb.), tehát autopszián alapuló. Ha valamely mű nem került kézbe, utal a leírás forrására. (Csillaggal jelölték azokat a tételeket, amelyek egyedül csak Maszanov kéziratos gyűjtésében voltak megemlítve.)

Az a n n o t á c i ó k rövidek, tömörek, séma szerűen visszatérő sorrendben ismer-
tetik a repertóriumok tartalmi (műfaji), szerkezeti, címléírási-annotálási és mutatózási
sajátosságait. Közlik a repertóriumban regisztrált tételek számát, a közös repertóriumok
annotációiban pedig a regisztrált periodikumok címfelsorolását és időhatárait (10 egységig),
illetve mennyiségét (10 egységen felül). Az elavult, „túlhaladott” tételek nem annotáltak.

A m u t a t ó k közül a névmutatóban valamennyi szerző, közreműködő, sőt
a címléírásban és az annotációkban megemlített összes személynév (perszonália) is megta-
lálható. A tárgyi-tematikai mutató a tudományágak, problémák, a gyakorlati élet külön-
féle fogalmai, tárgyak, kiadványtípusok és műfajok (pl. almanach, bibliográfia, szépiroda-
lom), földrajzi nevek igen részletes és jól tagolt, kombinált analitikus mutatója. (A földrajzi
vonzatú tárgyi fogalmak földrajzi alosztásokkal, a földrajziak tárgyi alosztásokkal kombi-
náltak.) A tartalomjegyzék nem jelzi a kollektívák (testületek) mutatóját, amely csak
a jellegtelen című közlemények (trudü, izvesztija stb.) kiadóit tartalmazza (a 2–3. rész
anyagából). Az 1. rész anyagából azon intézmények és szervezetek nevét vették fel, ame-
lyek kiadványait analitikusan feltárja valamely közös repertórium, továbbá a publikált
katalógusokat kiadó könyvtárak nevét. Míg az első két mutató tételszámra, ez utóbbi
oldalszámra hivatkozik.

A 4000 példányban kiadott alapvető bibliográfiát főként azoknak az általános
tudományos és szakkönyvtáraknak ajánljuk, amelyek jelentős orosz nyelvű folyóirat-
állománnyal rendelkeznek, s pótolni, vagy mobilizálni kívánják ezek önálló és rejtett
mutatóit. (A Központi Katalógus adatszolgáltatása szerint eddig minödsze három könyv-
tár szerezte be: az OSZK, az Állami Gorkij Könyvtár és a Nehézipari Műszaki Egyetem
Könyvtára, Miskolc.)

KERTÉSZ Gyula

